

Kıbrıs Sicillerinden Kadınların Kurduğu Vakıf Örnekleri Examples of Waqfs Created by Women in Cyprus

Fatma Şensoy*

Öz

Vakıflar, toplumdaki iyilik olgusunun temel dinamiğini oluşturmuştur. Hayırseverlik veya filantropi dediğimizde aklımıza ilk gelen kurum, vakıflardır. İnsanların öldükten sonra bile sevap defterlerinin açık olmasını sağlayan bir kurum olan vakıflar, kurucularının adlarının yüzyıllardır anılmasını ve iyiliklerinin devamlı olmasını sağlamıştır. İlk çağlardan beri ortaya çıkan bu kurumlar ile hayır işleri, kutsal amaçlara dönük eylemler yapıla geldiği gibi toplumda huzur korunmuş, yaşam güzelleşmiş, güçsüzler ve yardıma muhtaç olanlar kollanmış, sınıf farklılıkları ortadan kaldırılmıştır. Vakıflar, Kıbrıs'ta da dini, sosyal, ekonomik ve kültürel yönleri ile sosyal yardım ve dayanışmayı sağlayan ve sosyal güvenlik ihtiyacını gideren kurumlardır. Kadınlar ve vakıfları birlikte incelemek, bu çalışmanın ana amacını oluşturmuştur. Kadınlar ve vakıflar konuları birlikte işlendiğinde; bu iki konunun çizmiş olduğu çerçevelerin dışında sosyal, ekonomik ve hukuki boyutların işaret ettiği sonuçlara ulaşmak mümkündür. Özellikle de Kıbrıs'ta kurulmuş vakıfları incelerken bu amaç ile çalışmalar yapılmıştır. Önceleri Kıbrıs'ta kurulduğu tespit edilmiş 700'e yakın var iken bu sayı yapılmış çalışmalarla 2.221'e ulaşmıştır. Bunun yanında Şer'iyye sicillerinin tamamı okunabilse ve vakfiyelerin tümüne erişilse bu sayının daha da artacağı açıktır.

Anahtar Kelimeler: Vakıflar, Kadınlar, Kıbrıs

Abstract

Waqfs has formed the basic dynamics of goodness in society. When we say philanthropy or charity, the first thing that comes to our minds is the waqfs. Waqfs, which are an institution that ensures that deed books are open even after death, the names of the founders have been commemorated for centuries and their goodness has been sustained.

* Dr Öğretim Üyesi, Kıbrıs Sosyal Bilimler Üniversitesi, fatma.sensoy@kisbu.edu.tr, Derleme Makalesi.

Through these institutions that have emerged since the early ages, charity work, as well as holy purposes, the peace has been preserved, the life has become beautiful, the powerless and the needy have been supported and the class differences have been eliminated. Waqfs in Cyprus are institutions providing religious, social, economic and cultural aid and solidarity. The main aim of this study is to examine woman and Waqfs together. In addition, Examining the common framework of these concepts concludes us to social, economic and forensic consequences. In particular, studies were carried out for these purposes while examining the waqf established in Cyprus. There were about 700 waqfs in Cyprus, but this number has reached 2,222 with the studies. Besides, it is clear that if all of the Judge Records can be read and all of the foundations are accessed, this number will increase further.

Key Words: Waqfs, Woman, Cyprus

GİRİŞ

Vakıf, kişinin taşınır veya taşınmaz bir malını, hiçbir etki altında kalmadan kendi arzuları doğrultusunda hayrî, dini, sosyal, kültürel, ekonomik ve benzeri hizmetlerin yerine getirilmesi için özel mülkiyetinden çıkarıp öngördüğü hizmete tahsis etmesidir. Bu hizmetlerin sonsuza değin sürmesi amaçlanmıştır. Vakıf kurumu, İslam Medeniyetinin doğup gelişmesiyle birlikte büyüyüp gelişmiştir. İnsanlar arasındaki sosyal yardım ve dayanışmanın en eski hukuki şeklidir. İnsan fitratındaki yardımlaşma duygusu dini hükümler ve uhrevi mükâfat telkinleri ile birleşince toplumun geneline yayılan bir özellik ortaya çıkarmıştır. Zengin-fakir, kadın- erkek toplumun tüm bireyleri vakıf kurmakta adeta birbirleriyle yarışmışlardır.

Günümüz deyimleriyle ifade etmek gerektiğinde, gönüllü, demokratik sivil toplum kuruluşları olan vakıfların, önemli bir yatırım hacmine de sahip olduklarını ifade etmek gerekir. (Öztürk 1995: 549)

Bu çalışmanın amacı Kıbrıs'ta kadınların kurduğu vakıflardan örnekler sunmaktır. Daha önce yapılmış ve Şer'iyeye Sicillerine dayalı olan araştırmalar kaynak olarak alınmıştır. Bu konuda literatüre girmiş kaynaklardan özellikle sosyal yaşamın belgeleri ile nakit para vakıfları ve su vakıflarına ilişkin kaynaklardan yararlanılmıştır. Vakıf uygulamasının Kıbrıs'ta nasıl olduğu genel bir değerlendirme ile sunulmak istenmiştir.

VAKIF KURUMU

Vakfın ilk tanımları İslam Hukuku içinde fıkıh kitaplarında yer almıştır. Ancak değişik mezheplerin hatta aynı mezhebe bağlı hukukçuların tanımları birbirinden farklıdır. Ebu Hanife'nin öğrencileri Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'in tanımında vakıf, gelirleri canlılara tahsis edilen bir şeyin mülkiyetinin Allah'ın mülkiyetine geçmesini sağlayan şer'i, hukuki bir işlemdir. Vakfın "vakfettim" sözüyle gerçekleşip vakfedenin malı

olmaktan çıkan mal, sahihsiz kalamayacağından Allah'ın (C.C) mülkiyetine geçmektedir. (Öztürk 1983: 27)

İmamlar arasındaki bu düşünce ayrılığı vakfiyelerde de yer almış, vakfın sahih olduğu ve Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'in görüşlerine göre kurulduğu belirtilmiştir. (Yediyıldız 1982: 53) Hatta bu ifadeler gayrimüslimlerin kurduğu vakıfların belgelerinde de aynen zikredilmiş, genel bir anlatıma bürünmüştür. Kıbrıs'ta kurulmuş nakit para vakıflarının vakfiyelerinde de bu olgu açıklanmış, vakfın caiz ve bağlayıcı olduğu kararı sicillerdeki vakfiye kayıtlarında belirtilmiştir. (Demiryürek 2011: 971)

İslam Hukuku'na göre hükmü şahsiyete (tüzel kişilik) sahip vakıf, gereken şartların bulunması ve şahitlerin huzurunda kadı tarafından karara bağlanıp tescil edilmiştir. Müslüman olmayanların kurdukları vakıflar dahil hepsi Şer'i mahkemelerde tescil olunmuş ve Şer'iyeye sicillerine geçirilmiştir.

Vakıf kurma sürecinde izlenen ve sicillere kaydedilmiş sürecin aşamaları vardır. Kadın ya da erkek bir vakıf kurucusu vakfının sağlam olup olmadığını anlamak için mahkemeye bir dava açıp mal ve mülkünün kendisine geri verilmesini istemiştir. Kadıdan bunun imkânsız olduğu kararı-bu kararın dayanağı olarak ta İslam hukukçularının görüşleri- kayıtlara geçirilmiş ve vakfın kurallara uygun kurulmuş olduğu belgelenmiştir. Kurulmuş vakfın belgesi "vakfiye" içinde, vakfın varlıkları ve amaçları tek tek sayılmış, vakıftan yararlanacaklar veya maaş alması öngörülmüş kişiler belirtilmiştir. (Şensoy 2014: 79) Vakıf kurucusunun tayin ettiği yönetici yani müteveli, çoğu kez aileden seçilmiştir. Böylece vakıflar, belirli bir mülkün miras olarak paylaşılıp parçalanmadan ailenin elinde kalmasına hizmet etmiştir.

Ailenin yararına kurulmuş vakıflar "zürrî vakıflar"dır. "Hayri vakıflar"da (kamusal vakıflar) amaç tüm insanlığa hizmettir. "Yarı ailevi vakıflarda" ise kurucular hem ailesini gözetmişler hem de toplumun yararına hizmet sunmuşlardır.

VAKIFLARDA AKAR VE HAYRAT

Vakıf kurucusunun vakfettiği bina veya diğer kurumlara (cami, mektep, medrese, cami, çeşme...) "hayrât"; bu kurumların sonsuza değin yaşaması ve topluma hizmet sunması için ayrılmış gelir kaynaklarına da "akar" denmiştir.

Vakfedilen toprak ve malların mülkiyetinin tümüyle vâkıfta olması gerekmiştir. Tarım arazileri padişahın özel izni ile mirî statüsünden çıkarak mülk haline gelmiştir. Padişah bazen akrabalarına ve yakın hizmetkârlarına ya da savaşta yararlık göstermiş kumandanlara bütün bir köyün vergisini bir vakfa gelir yapma izni vermiştir. Ayrıca padişah vakıflarının gelirlerinin önemli bir bölümü de tarımdan alınan vergilerden sağlanmıştır. Tarım arazileri, çiftlikler, bahçeler, zaviyeler, köyler, dalyanlar, tuzlalar, binarlar, ticari ve sınaî kuruluşlar, nakit para ve faiz vakıfların gelir kaynaklarını oluşturmuştur. Kıbrıs'ta özellikle zeytin ve keçiboynuzu ağaçları "sak" tabiri ile gövde başı olduğu ifade edilerek vakıf akarları içine yazılmıştır. (Torun 2017: 19-21; Demiryürek

2011: 968) Zeytin ağacının meyvesinin suyu yani zeytinyağı kutsal mekânların aydınlatılması için kullanılacaktır. Kıbrıs'ta ağaçlar ile ilgili mülk önemlidir. Adada harnup, zeytin ve diğer meyve veren ağaçlardan oluşan büyük bir mülk potansiyeli vardır. Vakıfların gelir kaynaklarından olan bir zeytin ağacının değeri, 1883 yılında Seager'in raporuna göre 50 ilâ 800 kuruş arasında değişmektedir. (Tamçelik-Kasapoğlu 2017: 325)

KADINLARIN VAKFA KONU OLAN SERVETLERİ

Şer'iyye sicillerinde ve tereke defterlerindeki kayıtlar, kadınların mülkiyetle ilişkisini çok açık bir şekilde ortaya koymuştur. Bu olgu, kadınların güçsüz olduğu, iktisadi özerklikten yoksun olduğu ve dört duvar arasında kapatıldıkları gibi tezleri çürütmüştür. (Meriwether 2000: 124)

Vakıf kurumunun ekonomik ve hukuki gerçekleri ve uygulaması, Osmanlı kadınının mal ve mülk ile olan ilişkisini ve onların ekonomik güçlerini ve özerkliklerini ortaya çıkarmıştır. Bunun dışında kadınların hukuki statüleri ve cinsiyetler arası ilişkiler yine vakıf çalışmaları ile ortaya konmuştur. Kadınların vakıflardan yararlanmaları konusunda herhangi bir müdahale olduğunda mahkemeye başvurarak haklarını aramaları kadınların sahip olduklarını koruma gayretleri ile açıklanmıştır. Mahkemeler de kadınların haklarını korumuş ve bu konuda genelde kadınlardan yana tavır almışlardır. (Argıt 2005:594)

Kadınlar bazen çocukluk dönemlerinde yapılmış hukuki ve ticari bir işlem için daha sonra reşit olduklarında yapılan bu işleme itiraz etmişlerdir. Küçüklüklerinde kendi rızaları aranmaksızın yapılan işlemin iptali için aile fertlerini dava etmişler ve haklarını mahkeme yolu ile almışlardır. Lefkoşa Abdi Çavuş Mahallesi'nde oturan Nazife Hatun, yine Lefkoşa Aya Adoni Mahallesi'nde oturan kardeşi Nidai Efendi'yi mahkemede şikâyet etmiştir. Zira kardeşi, babası Ali Efendi'nin vefatıyla aile fertlerine miras kalan evi, Dimitri ve Mihail'e satmıştır. Dava konusu, satılan evin satışının bozulması ve kendi hakkı olan hisselerinin teslimidir. (Kıbrıs Şer'iye Sicili (KŞS), 44/113-1'den Erdönmez 2004: 178)

Kıbrıs'ın fethi sonrasında İslam hukukunun kadını koruyan ve kollayan hükümleri yalnızca Müslüman kadınlar için değil Ortodoks kadınlar için de uygulanmıştır. 1595'lerde yalnızca fetihden 25 yıl sonrasında Lefkoşadan pek çok kadın yakın köylerde de dahil göçmen Müslüman ve yerleşik mühtediler mahkemeye haklarını aramak için başvurmuşlardır. Kadınlar, erkeklerle aynı yasal haklara ve aynı fırsat eşitliğine sahiptirler. Ronald C. Jennings, *Christians and Muslims in Ottoman Cyprus and the Mediterranean World, 1571-1640* isimli eserinde tüm Kıbrıs'ta olduğu gibi Lefkoşada kadınların gayrimenkul sahipliğinin önemli olduğunu belirtmiştir. Toprak alış-satışlarının %15'i kadınlar tarafından yapılmıştır. Kadınların toprak ve

mülk sahipliği artan oranlarda devam etmiş ve ekonomi üzerinde etkinlikleri görünür olmuştur. Kadınlar, alım-satım, miras ve mülkiyet sahipliği konusunda mahkemelere başvurmuştur. Kadınların sahip olduğu malvarlıkları, miras, çeyiz gibi aktarımlarla

da olmaktadır. Pek çok kadının aralarında Hristiyan kadınlar da dahil mal ve mülkünün dokunulmazlığı mahkemeler tarafından korunmuştur. (Jennings 1993)

1858 Arazi Kanunnamesi, mirî arazinin intikalinde kız evlatlar açısından bir dönüm noktası olmuştur. Daha önceden mirî arazi kendilerine miras yoluyla geçmez iken yeni dönemde mirastan pay alabilmişlerdir. Kanun çıktıktan bir süre sonra, gayrimüslim kadınların, kanundan önce gerçekleşmiş arazi bölüşümlerine itiraz edip yeni kanun ile hak talebinde buldukları Kıbrıs Sicillerine yansımıştır. Omorfa Kazası'nın Berasu köyünden Cirkako'nun oğlu Yorgi ve kız kardeşi Hristallu, aynı köyden Laverondibo'dan davacı olmuşlar. İddia ettiklerine göre, babaları öldüğünde Omorfa sınırları içerisinde 60 dönüm tarla yeni arazi kanunu gereğince eşit olarak kendilerine miras olarak intikal etmiştir. Ancak Laverondibo haksız yere bu tarlayı zabt ve tasarruf etmektedir. Davalı Laverondibo, arazinin davacıların babalarının tasarrufunda bulunduğunu, ancak yeni kanun çıkmazdan evvel 1847 yılında öldüğünü, bunun üzerine arazinin eski kanun gereği oğluna intikal ettiğini ifade etmiştir. (KŞS 43/44-1 4 Mayıs 1853'den Erdönmez 2004: 178)

HANEDAN KADINLARININ VAKFA KONU OLAN SERVETLERİ (MALVARLIKLARININ KAYNAKLARI)

Valide sultanlara tahsis edilmiş gelir kaynakları çok ve çeşitlidir. Bunların en önemlisi haseki iken ya da oğlunun saltanatı sırasında kendisine tahsis edilmiş has topraklarından veya padişah tarafından kendisine temellük hakkı verilmiş topraklardan gelen vergi geliridir. Böyle bağışlar, en başında ilk padişah Osman Gazi'nin evlendikleri zaman Kozagaç köyünü karısına hediye etmesi ile başlamıştır. Bu durum Osmanlı hanedanının bir özelliği olmuştur. Kozagaç köyü Şeyh Edebalı'nın tekkesinin bulunduğu Bilecik civarındadır. Rabia veya Bâlâ Hatun köyün gelirini bu zaviyeye vakfetmiştir. (Uzunçarşılı 1947: 294)

Başmâklık (terlik parası) anlamından çok daha ciddi gelir kaynaklarına işaret etmiştir. 1630'ların başında Reis'ul-küttâb* Avni Ömer Efendi, IV. Murad'a toprakların tasarruf koşulları ve vergi türlerini anlatan çalışmasında "has" konusuna geldiğinde şu bilgileri aktarmıştır. "Bazı padişah ailesi kadınlarına ihtiyaçlarını karşılamaları için tahsis edilen bir tür

has vardır. *Paşmâklık* denilen has vezir hası gibi değildir. Çünkü padişah ailesi kadınları, göreve getirilme veya görevden alınmaları bakımından devlet görevlilerine benzemezler. Onlar bu hasları yaşam boyu olmak kaydıyla tasarruf ederler. Bir kadının artık hasa ihtiyacı kalmadığı zaman o has genellikle mirî topraklara geri döner." (Gökbilgin, 334)

Bu has toprakları genellikle tarım arazisinden oluşmuştur. Handan Sultan'ın gelirinin bir kısmı madencilikten elde edilmiştir. Kösem Sultan'ın gelirleri ise İskenderun hasının bir bölümünden oluşmuştur. Bunlar gümrük ve liman vergileri ile liman çarşısına konan vergilerdir. Naima'ya göre Kösem Sultan, yıllık geliri 250000 riyal veya 20

milyon akçeden fazla 5 hasa sahipti. Kıbrıs, Menemen, Zile, Gaza, Kilis ve Ezdin. (17. yüzyıl ortasında riyal ya da kuruş 80 akçedir.) Haseki* olarak kendisine Eğriboz Sancağındaki 23 köyün geliri tahsis edilmiştir. II. Osman ve

IV. Murad'ın yenilediği bu bağış, yılda 349.373 akçe getirmekteydi. Aynı sene 14 ya-sındaki padişah annesine yılda 3200000 akçe getiren İskenderun hasını ihsan etmiştir. Kösem Sultan'ın kendinden önceki valide sultanların hepsinden fazla geliri olduğunu (yılda 300.000 kuruş ya da 24 milyon akçe) dönemin uleması Karaçelebizâde Abdüla-ziz Efendi ifade etmiştir.

Mahpeyker Kösem Sultan'ın Kıbrıs'ta Baf Bölgesi'nde bulunan vakıf gelirlerinden olarak büyük araziler vakfiyesinde belirtilmiştir. Vakfiyesinin tarihi "1 Zilkade 1039"dır. Kukla Çiftliği'nde toplam 1.339 dönüm tarla her biri dört bir yanındaki arazi sahipleri ile belirtilerek verilmiştir. Tarlalar arasında Karaflıye tarlası: 76 dönüm, Colfade tarlası: 90 dönüm, Vağl tarlası:30 dönüm tarla, Eryanmut tarlası: 80 dönüm, Kanderl tarlası: 40 dönüm, Sltavrl tarlası: 12 dönümdür. Adanın önemli gelir kaynaklarından olan ipekçi-lik için yetiştirilmiş 3.000 adet dut ağacı vardır. Yine vakfiyede tüm tarlalar ve bahçe-ler o dönemde bilinen isimleri ile yazılmış ve oldukça uzun bir liste verilmiştir. (Dün-dar 2012: 111-124; Güzel www.ayk.gov.tr Haziran 2018)

Sahiplerinin ölümü üzerine mirîye intikal eden topraklar daha sonra diğer valide sultanlara tahsis edilmiştir. Valide sultanlar kendilerine bağışlanan toprakların önemli bir kısmını kurdukları vakıflara tahsis etmişlerdir. Bu uygulamanın ilk örneğini de Ko-zağaç'ın gelirini babasının kurduğu zaviyeye vakfeden Osman Gazi'nin eşi Bâlâ Hatun olmuştur. 17. yüzyıla gelindiğinde Valide sultanlar haslarını doğrudan vakfa çevirmiş-lerdir. (Pierce 1996: 284,285)

Vakfa çevrilmiş haslarda yaşayan yöre halkı da bazı ayrıcalıklara kavuşmuştur. Nur-banu Sultan'a oğlu III. Murad tarafından Yeni İl hası ihsan edildiğinde, Padişah yöre hal-kını çeşitli vergilerden ve aralarındaki Hıristiyanların erkek çocuklarının devşirilmesi zo-runluluğundan muaf tutmuştur. Topraklar vakfa çevrildiğinde "sakinlerinin korunması" daha da gerekmiştir. Kimi zaman vakıf gelirlerinde fazlalıklar ortaya çıkmış. (Handan Sultan'ın vakfında olduğu gibi. Gelir fazlası 1 milyonu aşan akçe, müteveli Darüssâde ağası tarafından padişaha teslim edilmiştir.) Kimi zaman da Celali isyanlarının olduğu yıllardaki gibi kargaşa ve bunalım zamanlarında gelir azlığı oluşmuştur. (Yine Handan Sultan'ın Kütahya'daki vakfında olduğu gibi. Köylüler mahsulü bile toplayamamışlar.)

Kentteki mülkler ve diğer kent gelir türleri de valide sultanların servet kaynakların-dandır. Turhan Sultan'ın vakfiyesinde, "...birinci kısım Yüce Sultan'ın ikamet ettiği iyi korunmuş İstanbul'da yer alan aşağıda belirlenmiş gayrimenkul ve tanımlanmış kiralık mülklerden, ikinci kısmı da Rumeli'de yer alan aşağıda belirtilen topraklar ve kaydedi-len mülklerden" oluşmaktadır. Birinci kısımdakiler bir fırın, iki dükkân, iki kahve, ka-vurma ve öğütme tesisi ve altı arsa olarak yazılmıştır. (Duran 1990: 61)

Nurbanu Sultan'ın külliyesi kısmen caminin bulunduğu Üsküdar'daki çeşitli mülklerinin geliriyle desteklenmiştir. 2 senede (1616-1618) külliyesinin hamamı ile odalar, dükkanlar ...ve diğerlerinin kiralaları toplamı: 220.668 akçeye ulaşmıştır.

Sultan III. Murad'ın kızı Ayşe Sultan'ın vakfının gelir kaynakları arasında Kıbrıs'ta Omorfa çiftliği vardır. 1015-1016/1606-1607 yılına ait vakıf muhasebe defterinde bu çiftlikten elde edilen gelir yıllık 160.000 akçedir. (Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Maliyeden Müdevver Defterler (MAD), 1671'den Şensoy 2016: 139)

Safiye Sultan'ın Karamanlı köyündeki cami vakfının gelir kaynakları arasında İstanbul'daki mülk kiralaları ile Üsküdar'daki dükkanların kiralaları vardır. (Şensoy 2018: 102) 1664'te toplanan gelirin yaklaşık üçte ikisi 54.750 akçe nakit yatırım üzerinden elde edilen kârdan gelmiştir. Valide sultanlar, şehir içi mülkler alıp bunları kiralayarak da yatırım yapmışlardır.

Sultanların servet kaynakları arasında onlara tahsis edilmiş günlük maaşları da önemli yekunlara ulaşmıştır. 1603-1604 yılına ait İstanbul Sarayları Muhasebe defterinde Safiye Sultan'ın maaşı günde 3000 akçedir. Kızı Ayşe Sultan'ın maaşı da günde 400 akçedir. (Şensoy 2016: 131) Günlük geliri 2.000 akçeye ulaşan Mihrümâh Sultan ise konumu ve zenginliği sayesinde siyasal kararlarda etkili olurken, hayır ve bayındırlık işlerine de yönelmiştir. (Sakaoğlu 2015: 257)

SIRADAN KADINLARIN VAKFA KONU OLAN SERVETLERİ TEREKE DEFTERLERİNDEN İZLENENLER

Kadınların mal ve mülkünün dokunulmazlığı mahkemeler tarafından sürekli olarak kullanılmıştır. Kadının izni olmadan kocası, babası ve diğer akrabaları malını satmamış, kiralayamamış veya kullanamamıştır. Bu konuda yaşanmış olumsuzluklarda kadı (hâkim) mülkün kadına ait olduğu ispatlandığında satışı iptal etmiştir.

“Hacı Musa kızı Emine'nin vekili Hüseyin bin Hüseyin diyor ki, müvekkilemin yaşı küçük iken kendisinin nazırı olan Seydi Ahmet, Müvekkileme ait olan Sultan Hamamı Mahallesi'ndeki evleri Hacı Hasan'a satmıştı. Müvekkilem şu anda reşit olacak yaştadır ve evlerini geri istiyor. Mahkeme evlerin ona geri verilmesini emreder”. (Jennings 1975 :91'den Sencer 1999: 23)

Haim Gerber'in 17. yüzyıl Bursa kadı sicilleri üzerinde yaptığı çalışmada kadınların şehir ve köy emlaklarının alım satımı ve kiralanmasıyla yoğun bir şekilde uğraştıklarını ve kendilerine ait evlerde oturanların oldukça fazla olduğunu ortaya çıkarmıştır. Abraham Marcus, Halep'te emlak ticaretinde kadınların payının %63 olduğunu (18.yüzyıl için), Kayseri'de de %40 olduğunu belirtmiştir. (Sencer 1999: 23)

Tereke defterleri üzerinde yapılmış araştırmalar, Kıbrıs'ta yaşayan kadınların ne denli canlı bir ticari yaşama sahip olduğunun belgelerini göstermektedir. Kadınların kocalarına verdikleri borç kayıtlarda yerini almıştır. Kadınların sahip oldukları gayrimenkul

ve menkul malları tereke defterlerine kaydedilmiştir. Evleri, bağ ve bahçeleri, zeytin ve harnup ağaçları, küçük ve büyükbaş hayvanları ile nakit paraları ve mücevheratları değerleri ile birlikte yazılmıştır. Bu şekilde dönemin fiyatları da tereke defterlerinde yerini almıştır. Bütün bunlar göz önüne alındığında Kıbrıs'ta yaşayan Osmanlı Müslim ve gayrimüslim kadınlarının aktif olarak sosyo- ekonomik hayatta yer aldıkları bir gerçektir. Adada tatbik edilen hukuk nizamı içerisinde kadınların her türlü hukuki hakları güvence altındadır. Özellikle miras paylaşımı konusunda getirilen, kız çocuklara mirastan erkek kardeşin yarısı kadar hisse verilmesi gerçeği aynı dönemde cari olan diğer hukuk sitemleri içerisinde oldukça insanidir. Zira Yahudi şeriatı Halakhah'da babanın ölümünden sonra kız çocuğa eğer erkek kardeşleri varsa mirastan hisse verilmemektedir. Zimmet statüsündeki bir Yahudi kadının miras davasını Osmanlı mahkemesinde çözmesi daha avantajlıdır.

Lefkoşa'da Arap Ahmet Cami Mahallesi'nde oturan Beşir kızı Bicân, 1133/1721 tarihli sicil kaydına göre ölümünden sonra terekesinden alınacak olan 50 kuruş ile bir vakıf kurulmasını istemiştir. Lefkoşa'da Karamâni Mahallesi'nde bulunan mescidin imamları bu işletilerek arttırılan para karşılığında akşam namazlarından sonra birer aşr-ı şerif okuyup vâkıfın ruhuna hediye edeceklerdir. (KŞS Defter No:10 s.123'den Demiryürek 2011: 972)

VAKFİYELERİN İŞARET ETTİKLERİ

Lefkoşa'da Kızılkule Mahallesi'nde yaşayan Derviş kızı Gülsüm evini vakfetmiştir. Vakfiye şartlarına göre ölene kadar bu evde oturacak, ölümü sonrasında mütevellî olarak tayin ettiği Omorfa Kazasına bağlı Peristerona Köyü Camisi imamı Hacı Abdurrahman Efendi hâkimin izni ile evi satıp, elde edilen parayı işletecektir. Bu para cami imamlarına verilecek, imamlar da bunun karşılığında her sabah Yasin-i şerif okuyup sevabını vakfın kurucusunun ruhuna hediye edeceklerdir. Gülsüm Hanım vakfiyesini yazdırırken bizzat kadının huzuruna çıkmış ve bu hayır işlemini kaydettirmiştir. (KŞS Defter No:16 s. 30-31'den Demiryürek 2011:974)

4 Numaralı Kıbrıs Şer'iyeye Sicilindeki 1045/1635 Ekim tarihli kayıtların içinde Hatice Hatun'un 4.000 akçe nakitle bir vakıf kurduğu yazılıdır. Hatice Hatun bu paranın işletilerek hasıl olan getirisi ile Ayasofya Camisi'nde kuşluk vakti bir cüz Kur'an okumasını istemiştir. Kur'an okuyacak kişi her gün iki akçe alacaktır. Aynı defterdeki kaydın devamında Rukiye Hatun'un da 2.000 akçe vakfettiği yazılmıştır. Onun da hayır şartı Hatice Hatun ile aynıdır. Ayasofya Camisi'nde her gün kuşluk vaktinde bir cüz Kur'an-ı Kerim okunacaktır. Abdi Hatun'un kızı Sitti de bu vakıfların yöneticiliğini üstlenmiş, daha sonra Ayasofya Camisi'nde kuşluk vaktinde Kur'an'dan iki cüz okunması ve mütevellîsinin kendi evladı olması şartıyla sekiz bin akçe vakfetmiştir. (KŞS Defter No:4 s.122'den Demiryürek 2011:978)

1839-1856 döneminde Lefkoşa İbrahim Paşa Mahallesi'nde yaşayan Vâlâ Meryem, Lefkoşa'da İbrahim Paşa Mahallesi'ndeki evini sundurması ile birlikte vakfetmiştir. 17

Haziran 1839 tarihli vakfiyesindeki şartlarına göre bu ev, ölümünden sonra kiraya verilecek ve elde edilen gelir 10'u 11,5 hesabı yani %15 faizle işletilecektir. Bu işlem sonucu her yıl elde edilen gelir aynı mahallede bulunan caminin imam ve diğer görevlilerin giderleri için harcanacaktır. (KŞS Defter No: 38 s.31-1'den Erdönmez 2004: 98)

Lefkoşa Ayasofya Mahallesi sakinlerinden Hatike Kadın, mütevellilik yani yöneticilik görevinin ölümüne değin kendi üzerinde kalmak şartı ile sahip olduğu 5.000 kuruşunu vakıf olarak tahsis etmiştir. Bu paranın işletilip elde edilen gelir ile camide bulunan hafız ve diğer görevlilerin ihtiyaçlarının karşılanmasını istemiştir. (KŞS, Defter No:38/125) Lefkoşa Ebu Kavuk Mahallesi sakinlerinden Hatice Kadın, Ayasezomeno köyünde bulunan 73 ve Dali köyünde bulunan 6 zeytin ağacını vakfetmiştir. Vakfiyesinde zeytinlerden elde edilecek yağın Turabi Dede türbesinin kandiline harcanması gerektiğini şart koşmuştur. (KŞS, Defter No:38/104-1)

Lefkoşa Ebu Kavuk Mahallesi'nde oturan Hatice Hatun, Bodamya köyünde çeşitli yerlerde bulunan toplam 50 sak (gövde) zeytin ağacını vakfetmiştir. Bu ağaçların miri arazi üzerinde olması vakıf kurmasına bir engel oluşturmamıştır. Zira bu ağaçlar, onun özel mülkiyeti altındadır. Vakıf ağaçlardan elde edilecek gelirler ile Lefkoşa Ayasofya Mahallesi'ndeki medrese öğrencilerinin ihtiyaçları giderilecektir. (KŞS, Defter No: 44/88-1)

Kıbrıslı kadınların vakfettikleri mülkler arasında bahçe ve ağaçlar yanında akarsu kullanım hakları da vardır. Lefke Kasabası'nda oturan Şerife Kadın, yine aynı yerde bulunan 4 dönüm bahçesini, içinde bulunan ağaçlarını ve iki adet evini vakfına gelir kaynağı olarak tahsis etmiştir. Şerife Kadın ayrıca Maratase Deresi'nden 22 günde 2 saat kullandığı ve sahip olduğu suyun kullanım hakkını da vakfetmiştir. Vakfiyesine göre, söz konusu bahçe ve akarsu, kiraya verilecek bunun sonucunda elde edilecek gelir, Lefkoşa ve Lefke camilerinde kandil gecelerinde mevlit okuyacak kişilere verilecektir. (KŞS, Defter No:38/214-2).

Mehmet Emin kızı Sare Hanım, Kaymakam Mesrur Ağa'nın eşidir. Sare Hanım eşi ile birlikte Ayasofya Camii yakınında satın aldıkları 7 adet konağı söz konusu caminin vakfına bağışlamışlardır. (KŞS, Defter No:40/129-1).

1911-1916 yıllarına ait Kıbrıs Sicili sayfa 148'de 510 numaralı vakfiye kaydında Penbe Hanım'ın hayır şartları yazılmıştır. Lefkoşa'ya bağlı Değirmenlik nahiyesi Mora Köyü sakinlerinden Nuri kızı Penbe, 4.000 kuruş vakfetmiştir. Yıllık "onu on iki akçe" hesabı ile (%20) faizle işletilecek bu para ile Kur'an okuyacak bir kişi senede 200 kuruş alıp iki hatim indirecektir. Birinci hatimi Ramazan'da okuyup Kadir gecesinde bitirecek diğerini ise Kurban Bayramı gecesinde bitirecektir. Bunlardan hasıl olan sevabın Penbe Hanım'ın kendisi, annesi ve tüm akrabalarının ruhlarına hediye edilmesi ve dua edilmesi gerekmektedir. Ayrıca her sene Rebiülevvel ayında bir Cuma günü köy camisinde, 75 kuruş harcanarak Mevlit okutulmasını istemiştir. Mevlid okuyanlar, şeker, od ve gülsuyu için harcamalar yapılacaktır. Penbe Hanım, kendisi hayatta olduğu sürece vakfının idarecisidir. Ölümünden sonra köyündeki caminin mütevellisi onun vakfının da mütevellisi

olacaktır. Mütevellî, görevi karşılığı yıllık 50 kuruş alacaktır. Lefkoşa Hâkimi vakfının gönüllü (hasbî) denetleyicisi olacak, mütevellînin bir hıyaneti açığa çıkarsa, hâkim akrabaları arasından ona en yakın kişiyi eğer böyle bir yakını bulunmaz ise dindar ve doğruluğu belli bir kişiyi idareci olarak atayacaktır. Vakıf gelirinin her sene artan miktarı yine gelir getirecek şekilde mütevellî tarafından işletilecektir. Yine aynı köyden Yakup Hüseyin kızı Ayşe Kadın, 2.000 akçe nakit para vakfı kurmuştur. Ayşe Kadında iki hatim okunması karşılığı Kur'an okuyacaklara senelik 180 kuruş verilmesini istemektedir. İki hayırsever hanımın aynı günlerde ve aynı şartlarla böylesi vakıf kurmaları hayırda yarışmanın güzel bir örneğini oluşturmuştur. (Reyhan 2004: 356-358)

Para sahibi olan kadınlar yanında sahip olduğu zeytin ve keçiboynuzu (harnup) ağaçlarının meyvelerini vakfeden Kara Mustafa kızı Rabia Hatun, hayır yapan kadınlar kervanındadır. Girine'ye bağlı Kazabifan köyünde bulunan tarlaları içindeki 15 gövde zeytin ve iki harnup ağacını vakfetmiştir. Zeytin ve harnupların hasılatından her sene 120 kuruş ayrılıp Ramazanda hatim indirilmesini, yılda 60 kuruş ayrılıp her Cuma gecesi Yasin Suresi okunmasını istemiştir. Yapılacak dualar kendisi ve büyüklerinin ruhuna hediye edilecektir. (Reyhan 2004: 35)

KADINLAR VE VAKIFLAR

VAKIF KURUCUSU OLARAK KADINLAR

Osmanlı hanedanındaki kadınlardan sıradan kadınlara değin mülk sahibi kadınların vakıflar kurdukları ortadadır. Gabriel Baer'in, İstanbul vakıflarından seçmiş olduğu 500 örnek içinde üçte birinden fazlasının kurucusu kadındır. (Oktar 1998: 27) 18. yüzyıl vakıf kurucularının %80-90'ı askeri zümre, bunlar arasında 19 hanım sultan başta gelmektedir. Diğerleri 2 sadrazam, 3 yeniçeri ağası ve 6 Darüssâde ağasıdır. (Tabakoğlu 2004: 204)

Kadınlar hem kamusal vakıflar (vakf-ı hayrî) hem de aile vakıfları (vakf-ı zürri) kurmuşlardır. Cami, medrese ve zaviye gibi dinsel kurumların bakımı ve korunması, din görevlilerinin ücretlerinin ödenmesi, Mekke ve Medine'deki yoksulların beslenmesine adanmış, aile vakıflarında da ailenin soyu tükenene değin aile bireylerinin yararı gözetilmiştir. Hanedan ailesi kadınların kişisel hayır işleri yapması, sadece onların kendi dine bağlılık ve eli açıklıklarının değil tüm hanedanın dindarlık ve cömertliklerini herkese duyurmaya yaramıştır. Kutsal Mekke ve Medine şehirlerine devletin her yerinden ve diğer Müslüman devletlerden gelen hacılar, verilen vakıf hizmetleri ile onların işledikleri sevapların farkına da varmışlardır.

Vakıf hizmetlerinin aksamadan devamı için buralarda çalıştırılanlar, önemli bir istihdam hacmini oluşturmuştur. Hürrem Sultan'ın Kudüs vakfında 55 hacıyı barındıran bir misafirhane ve günde 400 yoksulu doyuran imaretinde 36 kişi çalışmaktadır. Sultan II. Mahmud'un kızı

Adile Sultan da Medine'de sadece kimsesiz ve çaresiz azat edilmiş kadın kölelerin barınabileceği haneleri vakfetmiştir. (Mazak 2000: 125)

Lefkoşa'dan Ali kızı Hüma Hatun, evinin önündeki iki buçuk dönümlük avlusunu fakirlere yemek pişirilip dağıtılmak ve Mevlut okutulmak üzere 29 Rebiü'l-Ahır 1003/11 Ocak 1595'te vakfetmiştir. (Tamçelik- Kasapoğlu 2018: 252) Lefkoşa'nın İbrahim Paşa Mahallesi'nden Üzengicioğlu Ahmed'in kızı Dellake Meryem Hatun 17 Haziran 1839'da evini bütün müştemilâtıyla birlikte İbrahim Paşa Camisi'ne vakfetmiştir. (KŞS Defter No:38 s.31/20). Lefkoşa'nın Tahtakale Mahallesi'nden Hacı Hüseyin'in hürriyetini verdiği azatlı kölesi Abdullah kızı Alime Hatun, aynı mahallede bulunan evini, mahalle mescidi için tahsis etmiş ve vakfiyesini 10 Nisan 1814'te yazdırmıştır. (KŞS Defter No: 28 s. 149/322)

Lefkoşa'nın Tophane Mahallesi'nden Hacı Hüseyin'in kızı, Emine Hatun, iki katlı evini ve kırk dönüm arsasını 6 Aralık 1829'da vakıf olarak ayırmıştır. (KŞS Defter No: 36, s. 126/165) Lefkoşa gibi merkezde değil de çevre köylerde yaşayan kadınlar da sahip olduklarını örneğin zeytin ağaçlarını vakfetmişlerdir. Mesarya kazasına tâbi Konedra köyünden Mustafa kızı Eşmine Hatun, Malunda köyünde değişik yerlerde bulunan on bir zeytin ağacının yarım hissesini 13 Aralık 1837'de vakfetmiştir. (KŞS, Defter No: 36, s.150/195).

Ferruh Ağa'nın kızı Belkis Hatun'un hayır amacı için tahsis ettiği mülkleri zenginliği ölçüsünde oldukça fazladır. Piskopu sınırında çeşitli yerlerde parçalar halinde toplam 152 dönüm arazi ve sulama hakları, harman yeri, mağserhane ve çok odalı müştemilâtının tamamı vakfının geliri getiren mülkleridir. (Tamçelik- Kasapoğlu 2017: 301)

Gayrimüslim kadınlar da Kıbrıs'ta cemaatlerinin fakir mensuplarını korumak kollamak adına vakıflar kurmuşlardır.

Hristinu bint-i Kostanti, Lefkoşa'da Faneromeni mahallesindeki üç kapılı altında avlusu ve sundurması olan evini 1 Ramazan 1133/ 26 Haziran 1721 tarihinde vakfetmiştir. Vakfın geliri Çıkkö Manastırı'nın fakirlerine tahsis edilmiştir. Kadı huzurunda ve 8 Gayrimüslim ile 2 Müslüman şahit huzurunda bu işlem kayıtlara geçmiştir. KŞS. Defter No:10, Sayfa:127, Hüküm:541'den 2017, Tamçelik-Kasapoğlu 2017: 316).

Lefkoşa'da Aya Sofya Mahallesi sakinlerinden Markora kızı Maryo, 11 Temmuz 1737 yılında evini Maşara Manastırı'nın fukarası için vakfetmiştir. Maryo'nun evinde su kuyusu da vardır. Sicile kaydedilmiş işleme şahit olarak 12 kişinin ismi yazılmıştır. (KŞS, Defter No: 15, Sayfa: 37, Hüküm No: 162' den Tamçelik-Kasapoğlu, 2017: 317)

Lefkoşa'nın Karamanzâde Mahallesi sakinlerinden Sarkiz kızı Mayram 7 Mayıs 1816 tarihli sicil kaydında yazıldığı üzere evini bütün müştemilâtıyla birlikte Ermeni Kilisesi'nin fukarasına vakfetmiştir. (KŞS, Defter No: 37/1, s. 63'den Tamçelik-Kasapoğlu, 2017: 317)

Tuzla'lı Maryo binti Yanni, Aya Lazaroz Mahallesi'nde bulunan evini, Alaminya köyündeki harman yerini, ayrıca yine aynı köyde ve Menoya Köyü'nün çeşitli yerlerinde bulunan zeytin ve keçiboynuzu ağaçlarını Aya Lazaroz Kilisesi'nin fukarasına vakfetmiştir. 1 Nisan 1859 tarihli vakfiye sicile kaydedilmiştir. (KŞS, Defter No: 45, s.5, Hüküm No: 8' den Tamçelik- Kasapoğlu, 2017: 318)

VAKIF HİZMETLERİNDEN YARARLANANLAR (LEHDAR OLARAK KADINLAR)

Kadınlar, aile vakıflarında kurucu olmanın yanı sıra bu vakıflardan yararlanan yani lehdar olduklarında, vakıf hükümlerince güvence altına alınmış bir meskende yaşama hakkından, düzenli gelir sahibi olmaya, mirastan daha fazla pay almaya, gibi pek çok imkana vasil olmuşlardır. Böylece iktisadi konumları ve daha önemlisi aile kaynaklarına erişilebilirlikleri kolaylaşmıştır. Aile vakıflarının kadınlara mirasçı olma hakkı tanıyan hisselerle ayrılabilir veraset sistemine verilmiş karşılıklardan biri olduğu da ifade edilmiştir. Mülkün çok küçülmesini önlemek için vakfa çevirmek, baba soylu ya da ana soylu aile ve gelecek kuşaklar için mülkün getirdiği gelirlerin denetim altında tutulması güvencesini vermiştir. Yine kuşaklar arasında mülkiyet aktarımı için vakıfların kullanılması kadınların aile kaynakları üstünde veraset yolu ile alabileceklerinden daha fazlasına ulaşmalarını sağlamıştır.

Sultan II. Mustafanın kızı Safiye Sultan (1696-1778), vakfiyesinde "...mütevelli ile vakıf gelirlerinin vakıf giderlerinden fazlasına müvekkilem Sultan hazretleri hayatta bulunduğu sürece kendileri sahip olacak vefatlarından sonra evladı ve evladının evladı ve evladının evladı ve evladının evladı, nesilden nesile kullanma hakkına sahip olsunlar. El ıyâzu bil'lâh min kahri'l feyyâz bâdel ınkırâz uteka ve atikâti ve onların evladının evladı ve evladının evladından en akıllı ve reşit olanı mütevelli olup sözü edilen fazla gelire mütevelli olan ile diğerleri eşit olarak sahip olsunlar ve sonra bütünü ile nesil sona ererse Medine-i Münevverihâ vakıfları mütevellisi bu vakfa da mütevelli olup söylenen fazlayı alsın ve her sene Medine fakirlerine ulaştırsın ve dağıtsın..." (Hanım Sultan Vakfiyeleri, s. 182,183.)Safiye Sultan'ın nesiller boyu kadın erkek belirtmeden nesline yarar sağlamayı düşünmesi, uzak görüşlü olmaya da iyi bir örnektir.

Kadı sicillerinde vakıf kazançlarının dağıtımına ilişkin uyuşmazlıklara rastlanmaktadır. Davaların ana konusu kadınların vakıf üstündeki hakları, hisselerinin boyutları gibi değişik örneklerden oluşmuş. Hâkimler şikayetlerini kanıtlarla desteklediklerinde, her zaman kadın lehdarların haklarını önde tutmuşlardır. Kaptan Cafer Paşa'nın soyundan gelenler arasında ortaya çıkan anlaşmazlık üzerine Cafer Paşa'nın soyundan geldiğini iddia eden Hatice Hacer Hanım'dan mahkeme, şecere ibrazı istemiştir. Hatice Hanım Cafer Paşa'ya ulaşan nesebini gösteren bir şecere sunmuştur. 23 Eylül 1923 tarihli mahkeme kaydının akabinde Mahkemede söz konusu hanımlar için şahitler, vakıf kurucusunun soyundan geldiklerini ve vakfı her bakımdan idareye muktedir olduklarını, emîn ve müstakim kişiler olduklarını beyan etmişlerdir. Bunun üzerine tevliyet, 5 Kasım 1923'de bu hanımlara tevcih edilmiş ve gereğinin icrasına karar verilmiştir. (BOA, Evkâf Defteri (EV. d.) 31894/30 'den Sağlam, 2017: 222)

VAKIF YÖNETİCİSİ OLAN KADINLAR

Vakfiyelerdeki hükümler fiilen olan bitenden çok zaman içinde olması bekleneni bildirmiştir. Ancak vakfiyelerdeki hükümlerin uygulandığı varsayıldığında değişik sonuçlar ortaya çıkmıştır. Kamusal vakıflarda denetim, kurucu öldükten sonra çoğunlukla

erkeklere geçmiştir. Müteveli olan kadın sayısı erkeklere göre daha azdır. Ancak aile vakıflarında kadınlar yönetici olarak daha fazla yer almışlardır. Mütevelliyelik yapan kadınlar, vakıfların yönetimiyle ilgili olarak tüm sorunlarla bizzat uğraşmışlardır. Mahkemelere bazen vekilleri ile çoğu zaman da kendileri bizzat çıkmışlar ve etkin bir biçimde uğraşmışlardır. Yöneticilerin başlıca sorumluluğu, vakıf hizmetlerinin yerine getirilmesine yetecek gelirin oluşturulması ve lehdarlara borçlu kalınmaması etrafında toplanmıştır. Mahkeme kayıtlarında görülen vakıf davalarının çoğunda vakıflardaki kazanç haklarından doğan anlaşmazlıklar, kira anlaşmalarından ya da kira ödenmemesinden doğan çatışmalar ve artık vakıf için gelir üretemeyen mülklerin ne yapılacağı konuları yer almaktadır. Doğal afetler ve zamanın tahribatı, ülke sınırları dışında kalan vakıf mülkleri hepsi ayrı problem oluşturmuştur. (Meriwether, 2000: 137)

Aile vakıflarında ve kamu vakıflarında özellikle belirtilmiş müteveli olabilecek gruptaki en layık kişinin göreve seçilmesi ölçütü sözden ibaret kalmamış, liyakat otomatik olarak toplumsal cinsiyete göre değil gerçekten ehline tevdi edilmiştir. Demografik koşullar gereği, aileden geriye erkeklerin kalmaması da kadınların yöneticilik yapmasını gerektirmiştir. (Meriwether, 2000:124) Kıbrıs'ta Beylerbeyi Frenk Cafer Paşa vakfının mütevelliyesi yani yöneticilik görevini 1762-1773 yılları arasında Zeynep Hanım üstlenmiştir. 1776-1777 yıllarına ait bir belgede vakıf dükkanlarda oturan kiracıların biriken kira bedellerinin kiracılardan tahsili konusunda mahkemede beyanı vardır. 1864-65 senesinde ise müteveliye olarak Hâce Şerife Esmâ Hanım'ın ismi geçmektedir. 1910 yılında Aişe Sıdika ve Fatma Ülker Hanım birlikte yarımşar hisse ile tevliyet görevini yürütmüşlerdir. (Sağlam 2017: 211, 223, 240, 241)

SONUÇ

Kıbrıs'ta kadınların kurduğu vakıflar, ülkenin geri kalanını ile aynı özellikleri taşımaktadır. Kadınlar sahip oldukları mal, mülk, nakit para, akarsu kullanım hakkı, zeytin, harnup ağaçlarını hayır amaçlarını gerçekleştirmek üzere ayırmışlardır. İbadet etme arzuları ile birlikte insanlara fayda sağlamak vakıf kurucularının amaçları olmuştur.

2000 yılında Kıbrıs Vakıflar İdaresi Genel Müdürlüğü Arşivi'nde bulunan Osmanlı dönemine ait 54 adet Şer'iyye Sicil Defteri, 9 adet İngiliz dönemi Şer'iyye Sicil Defteri ve mahkemelerce tutulan zabıt defterlerinden I No'lu Zabıt Defteri, 7 adet Vakfiye Defteri ve 7 adet de transkripsiyonlu Vakfiye Defteri taranmış bu dönemde 608 adet vakfiye tespit edilmiştir. (BOA 2000:32) Daha sonra bulunmuş ve araştırmalara açılmış belgeler ile bu sayı artmıştır. KKTC Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde 770 Vakfiye ve 1150 Şer'iyye Sicili bulunmaktadır. (Güzel: 111) Kıbrıs'ta kurulmuş vakıf sayısı olarak toplamda 2221 rakamı verilmektedir. Bu rakam, bulunabilmiş ve sicillere kaydedilmiş vakıflara aittir. 764 tanesinin vakfiyesine ulaşılmıştır. Vakfiyesi bulunmayan vakıfların varlığı ise muhasebe defterlerinden veya diğer arşiv kayıtlarından tespit edilebilmektedir. Bunların 301'ini kadınlar kurmuştur. Bu da %39,3 gibi bir oranı göstermektedir. (Çam 2017: sözel bildiri).

Kaynaklar

- Argit, B. İ. (2005). Osmanlı Hukuk Çalışmalarında Kadın, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 3, (Sayı 5), İstanbul: Bilim ve sanat Vakfı Yayını. s. 575-621.
- Çam, M. (2017). "Kıbrıs'ta Kadın Vakıfları, Sözel Bildiri", Kıbrıs Vakıflar İdaresi, Vakıflar Haftası, Lefkoşa: 15.04.2017
- Demiryürek, M. (2011). "Kıbrıs Şer'îye Sicillerine Göre XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Kıbrıs'ta kurulan Nakit Para Vakıfları (Vakf-ı Nükûd)". *Turkish Studies International Periodical for the Languages terature and History or Turkish or Turkic*, Volume 6/1 Winter, s.965- 984, Turkey.
- Dündar, R. (2012). "Kıbrıs'ta Sultan Murad Han'ın Validesine (Kösem Sultan) Ait Mülk Çiftlikler". *Karadeniz Araştırmaları*, Güz, (Sayı 35).
- Duran, T.(Ed). (1990). *Tarihimizde Vakıf Kuran Kadınlar Hanım Sultan Vakfiyeleri*, İstanbul: Belge Yayınları.
- Erdönmez, C. (2004). *Şer'îye Sicillerine Göre Kıbrıs'ta Toplum Yapısı (1839-1856)*, Doktora Tezi, Isparta.
- Gökbilgin, Tayyib. *İslam Ansiklopedisi*, C. II,
- Güzel, Abdurrahman. "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Türk Tapusu Mahiyetinde Olan Şer'îye Sicilleri ve Vakfiyeler Üzerine Çalışmalar Hakkında", s.110-118
:///C:/Users/Kullanıcı/Downloads/GÜZEL-Abdurrahman-ГЮЗЕЛЬ-Абдурахман-Kuzey-Kıbrıs-Türk-Cumhuriyeti'nin-Türk-Tapusu-Mahiyetinde-Olan-Şer'îye- Sicilleri-Ve-Vakfiyeler-Üzerine-Çalışmalar-Hakkında.pdf. (Haziran 2018)
- Jennings, R.C. Women in Early 17 th Century Ottoman Judicial Records-Sharia Court of Anatolian Kayseri, *Journal of the Economic and Social History of the Orient*18, 1975, s. 91'den aktaran Sencer, A.A. (1999). *Osmanlı Toplumunda Kadın ve Aile*, İstanbul.
- Jennings, Ronald C. *Christians and Muslims in Ottoman Cyprus and the Mediterranean World, 1571-1640*,1993.
- Mazak, F. (2000). *Adile Sultan*, İstanbul: Çamlıca Kültür ve Yayın Vakfı Yayını.
- Meriwether, M. L. (2000). "Yeniden Kadınlar ve Vakıf Üstüne: Halep, 1770-1840". *Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı Kadınları*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları. Oktar, T. (1988) *Osmanlı Toplumunda Kadının Çalışma Yaşamı*. İstanbul.
- Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu- Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları* (2000). Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayını.
- Öztürk, N. (1995). *Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi*, Ankara. Öztürk, N. (1983). *Menşe'i ve Tarihi Gelişimi Açısından Vakıflar*. Ankara.
- Pierce, L. (1996). *Harem-i Hümayûn*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Reyhan, Ö. (2004) *1911-1916 Yılları Arası Şer'îye Sicili (Dava No: 333-564)*, Yüksek Lisans Tezi, Lefkoşa.
- Sağlam, N. (2017). Arşiv Kaynaklarına Göre Beylerbeyi Frenk Cafer Paşa'nın Kıbrıs'taki Vakıfları. Ed. Mahfuz Söylemez, *Osmanlı Döneminde Kıbrıs Vakıfları*. Lefkoşa: Yakın Doğu Üniversitesi Yayını.
- Sakaoğlu, N. (2015). *Bu Mülkün Kadın Sultanları*, İstanbul: Alfa
- Şensoy, F. (2016). The Philanthropies of The Sultan's Daughter Aşşe Sultan From The Beginning of The 17th Century and Her Waqf's Accounting Records. *Muhasebe ve Finans Tarihi araştırmaları Dergisi*, (Sayı 11) Temmuz 2016, s. 125-168.
- Şensoy, F. (2018). *İstanbul'un 100 Hayırsever Hanımefendisi*, İstanbul: İBB Kültür A.Ş. Yayını
- Tabakoğlu, A. (2004). Klasik Dönem Osmanlı Vakıf Sistemi. *Cumhuriyetin 80. Yılında Uluslararası Vakıf Sempozyumu*. Ankara: VGM Yayını.
- Tamçelik, S.-Kasapoğlu, M. K. (2017). Kıbrıs'ta kurulan Gayrimüslim Vakıflar ve Özellikleri. Ed. Söylemez, M. *Osmanlı Döneminde Kıbrıs Vakıfları*, Lefkoşa: Yakın Doğu Üniversitesi Yayını. 279-338. (Yay. Haz.) Tamçelik, S.-Kasapoğlu, M. K. (2018) *Kıbrıs Şer'îye Sicilleri 1/A Numaralı Kıbrıs Şer'îye Sicili, (Hicri 988-1003/Miladi 1580-1595)*, Ankara.
- Toran, A. (2017). 1848-1878 Dönemi Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivindeki Kıbrıs'a Ait Vakıf İlişkili Tapu Kayıtları. *Osmanlı Döneminde Kıbrıs Vakıfları*, Ed. Söylemez. M. Lefkoşa: Yakın Doğu Üniversitesi Yayını.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1947). *Osmanlı Tarihi*, C. 1, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi. Yediylıdız, B. (1982). Müessese ve Toplum Münasebetleri Çerçevesinde XVIII. Asır Türk Toplumunu ve Vakıf Müessesesi. *Vakıflar Dergisi*, Sayı XV, Ankara: VGM Yayını.